

**Universiteit
Leiden**

The Netherlands

**recensie van: P. Ester, L. Halman en R. de Moor,
red., The Individualizing Society, Value Change
in Europe and North America**

Borg, M.B. ter

Citation

Borg, M. B. ter. (1995). recensie van: P. Ester, L. Halman en R. de Moor, red., The Individualizing Society, Value Change in Europe and North America. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/10447>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/10447>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Jurjen Beumer (red.), *De kwaliteit van ons bestaan*, Baarn, Ten Have, 1994; 163 pp., f29,50, ISBN 9025945406.

Als predikant voor sociaal basispastoraat te Haarlem organiseerde Jurjen Beumer een serie lezingen over de 'kwaliteit van het bestaan'; hieruit ontstond deze bundel. Volgens B. zijn de maatschappelijke, technische en medische ontwikkelingen in onze samenleving nauwelijks meer bij te houden. Daarom heeft hij de auteurs in deze bundel uitgenodigd te reflecteren over vragen als: waarheen gaat onze samenleving? Hoe is de kwaliteit van onze veranderende samenleving? Worden wij gelukkiger van al die veranderingen? Deze vragen worden o.m. behandeld vanuit de volgende vakgebieden: de economie (Ab Kerssies), de medische ethiek (Heleen Dupuis), de zorgsector (Ineke Clement en Roel Pomp), de media (Jan Greven en Mary Michon), de natuurkunde (Herbert van Erkelens) en de bijbelwetenschap (Karel Deurloo). Aan dit nogal diverse geheel gaat een diep gravende inleiding van de Kamper hoogleraar ethiek Gerrit Maenschijn vooraf. M. onderscheidt de uitdrukking 'kwaliteit van het bestaan' van 'kwaliteit van het leven' door de laatste uitdrukking uitsluitend op de gezondheidszorg te betrekken, en de eerste op het sociaal-economische terrein (19). In aansluiting bij Agnes Heller verdedigt M. vervolgens dat een samenleving kwaliteit heeft naarmate haar burgers 'hun eigen bijdrage leveren aan de materiële en sociale voorzieningen van die samenleving' (32). M. pleit voor 'goed burgerschap', maar laat tegelijkertijd zien dat in een democratische samenleving het ideaal van de goede persoon niet automatisch wordt afgeleid uit dat van de goede burger: mensen moeten de ruimte hebben om vanuit hun eigen levensovertuiging of religie zich een ideaal van de goede persoon te vormen (31-33). Een tot nadenken prikkelend betoog in een overigens gevarieerde bundel.

Marcel Sarot

SOCIALE WETENSCHAPPEN

Peter Ester, Loek Halman & Ruud de Moor (red.), *The Individualizing Society, Value Change in Europe and North America*, Tilburg, 1993; Tilburg University Press, 311 pp., Hfl. 49,50, ISBN 903619833X.

Deze bundel artikelen behelst de gedeeltelijke verslaglegging van vergelijkend empirisch waardenonderzoek in een groot aantal landen, dat herhaald vanuit Tilburg gedaan wordt door een internationale onderzoeksgroep. Het belang van een dergelijk onderzoek is evident. Het is altijd moeilijk onderzoeken uit verschillende landen te vergelijken, omdat ze niet op elkaar zijn afgestemd. Dit bezwaar heeft men hier getracht te ondervangen. In hoeverre zoiets gelukt is, is altijd de vraag, maar die vraag is hier teruggebracht tot een technisch probleem. Men is met dit onderzoek al langere tijd bezig, en stelt daarbij ook door de tijd heen telkens weer de zelfde vragen. Zo worden nu geleidelijk ook trends zichtbaar. In de artikelen in deze bundel treffen we twee meetmomenten aan: 1981 en 1990. Secularisering en individualisering blijken algemene trends te zijn in de Westerse wereld. Nederland neemt in de ontkerkelijking echter nog steeds een bijzondere positie in. Enerzijds heeft het het grootste aantal buitenkerkelijken, anderzijds wordt het, waar het gaat om zogenaamde kernleden, alleen overtroffen door de USA en de beide Ierlanden. Nieuw is dit resultaat op zichzelf niet. Interessant is wel, dat nu duidelijk wordt dat er nogal wat landen zijn, waar de ontkerkelijking veel harder gaat dan bij ons, zoals Engeland, Portugal, België en verassenderwijs ook de USA. Overigens gaan de veranderingen gedurende het laatste decennium minder hard dan ervoor. De grote omslag heeft plaatsgevonden tijdens de

culturele revolutie in de jaren '60/'70. De veranderingen die wij nu in de cijfers tegenkomen moeten worden toegeschreven aan zogenaamde cohort-effecten. Dit betekent dat de veranderende mentaliteit sterk gebonden is aan leeftijdsgroepen. Erg geruststellend is een dergelijke vaststelling niet voor wie de kerkelijkheid een warm hart toedraagt. Het betekent namelijk dat het kerklidmaatschap geleidelijk aan uitsterft. Verassend is ook, dat economische groei niet de enige, en zelfs niet de belangrijkste factor blijkt te zijn bij de voortgaande secularisatie en individualisering. Dit betekent een falsificatie van een hard materialistisch standpunt. Helaas slagen de auteurs er niet in een duidelijk alternatief te formuleren. Een aantal artikelen uit deze bundel betreft waarden die niet of nauwelijks met religie van doen hebben. Het gaat dan om politieke oriëntaties, waarden met betrekking tot primaire relaties, tot arbeid, tot het milieu en tot leeftijdsgroepen. Hieraan ga ik voorbij. In het onderzoek is tegenwoordig ook Midden-Europa - hier ten onrechte Oost-Europa genoemd - vertegenwoordigd. Van de eerste bevindingen wordt in deze bundel verslag gedaan. Trends worden hier uiteraard nog niet zichtbaar. De eerste onderzoeken zijn in 1990 en 1991 gedaan. Het kerklidmaatschap in Midden-Europa blijkt gemiddeld lager dan in West-Europa. Uitzondering hier is Polen. In Tsjechië, Oost-Duitsland en Bulgarije is het kerk-lidmaatschap beduidend onder het Westerse niveau. Wat betreft het gemiddelde kerk-bezoek ontploen West- en Midden-Europa elkaar niet veel. In het waardenonderzoek heeft men ook schalen om orthodoxie te meten. Ook bij deze maat is uiteraard voorzichtigheid geboden. Toch zijn de resultaten frappant. Zo blijken in Midden-Europa de kerkleden in Polen het meest Orthodox te zijn. Daar kijken wij niet van op. Maar dat men in Polen minder orthodox is dan in de USA en de beide Ierlanden, is minder voor de hand liggend. Tenslotte vermeld ik dat volgens de auteurs de maatschappelijke rol van de kerk in Midden en West nauwelijks verschilt. Ook dat is een verbazende ontwikkeling. Overigens dient er rekening mee gehouden te worden, dat het hier om een momentopname gaat in samenlevingen die momenteel aan razend snelle veranderingen onderhevig zijn. Deze bundel is interessant. Hij bevat veel gegevens die een goed beeld geven van de verandering van de waarden een groot aantal landen. Belangrijk daarbij is dat de bundel zeer goed leesbaar is voor een leken-publiek.

M.B. ter Borg

J.W. Becker, R. Vink, *Secularisatie in Nederland, 1966-1991; De verandering van opvattingen en enkele gedragingen* (Sociale en Culturele Studies - 19), Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1994; 208 pp., f40,-, ISBN 9052506086.

Geen godsdienstsociologische studie heeft de laatste jaren zoveel stof doen opwaaien als deze en alleen daarom al verdient hij het, hier genoemd te worden. Vele buitenstaanders waren geschokt door de gestage, niet geringe achteruitgang van de kerkgebonden religiositeit, die eruit sprak. De insiders zagen in de resultaten weinig nieuws. Er is terecht veel kritiek geweest op de manier, waarop men bij het SCP de vragen over religie formuleert, en ook op de verouderde en bijna oubollige theorievorming. Dit alles neemt niet weg dat we in dit boek verreweg de beste compilatie hebben die er is van al het kwantitatieve godsdienstsociologische onderzoek uit de onderhavige periode.

M.B. ter Borg

Timothy Arthur Lines, *Functional Images of the Religious Educator*, Birmingham (Ala), REP, 1992; 516 pp., \$16.95, ISBN 089135087-X.

De kern van dit boek wordt gevormd door de beschrijving van een tiental rollen die de